

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАГАЛЬНОЇ МОБІЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Федоренко Е. А., Шевцов А. Л.

Стаття присвячена правовим аспектам загальної мобілізації в Україні у 2025 році, актуальність якої зумовлена тривалою збройною агресією Російської Федерації. Досліджено основні виклики мобілізаційного процесу, зокрема соціальний захист мобілізованих і їхніх сімей, мобілізацію економічних ресурсів, правове регулювання діяльності територіальної оборони, інформаційну безпеку та психологічну підтримку військовослужбовців. Визначено ключові законодавчі прогалини, зокрема відсутність чітких механізмів соціальних гарантій, неузгодженість норм щодо економічної мобілізації, недостатнє правове закріплення статусу територіальної оборони та механізмів протидії інформаційним загрозам.

Для вдосконалення мобілізаційної політики запропоновано створення цифрового реєстру мобілізованих, удосконалення соціальних гарантій, компенсацій для оборонних підприємств, посилення інформаційної безпеки та психологічної реабілітації військових. Ці заходи підвищать ефективність мобілізації, зміцнять обороноздатність і забезпечать права мобілізованих громадян.

Окрему увагу приділено питанню балансу між забезпеченням обороноздатності держави та дотриманням конституційних прав громадян. Проаналізовано можливі правові механізми запобігання зловживанням під час мобілізації, зокрема покращення процедур оскарження незаконних рішень та посилення відповідальності за порушення мобілізаційного законодавства. Важливим аспектом є також удосконалення механізмів взаємодії між державними органами, бізнесом та громадянським суспільством для ефективного функціонування мобілізаційної системи в умовах воєнного стану.

Окремо розглянуто вплив інформаційної війни на мобілізацію. Наголошено на необхідності посилення боротьби з дезінформацією, підвищення інформаційної безпеки та розробки стратегій протидії гібридним загрозам. Також акцентовано увагу на правовому врегулюванні реабілітації військовослужбовців, їх соціальної адаптації та підтримки сімей.

Ключові слова: особливий період, мобілізація, національна безпека, військове право, територіальна оборона, соціальний захист, інформаційна безпека, економічні ресурси, законодавче регулювання.

Fedorenko E. A., Shevtsov A. L. Legal aspects of general mobilisation in Ukraine: challenges and ways to improve

The article examines the legal aspects of general mobilization in Ukraine in 2025, the relevance of which is driven by the ongoing armed aggression of the Russian Federation. The key challenges of the mobilization process are analyzed, including social protection of mobilized citizens and their families, mobilization of economic resources, legal regulation of territorial defense activities, information security, and psychological support for military personnel. Major legislative gaps are identified, such as the lack of clear mechanisms for social guarantees, inconsistencies in economic mobilization regulations, insufficient legal definition of the territorial defense status, and inadequate measures to counter information threats.

To improve mobilization policy, the article proposes the creation of a digital registry of mobilized individuals, enhancement of social guarantees, compensation mechanisms for defense enterprises, strengthening of information security, and psychological rehabilitation programs for military personnel. These measures will increase the efficiency of mobilization, strengthen national defense capabilities, and ensure the rights and guarantees of mobilized citizens.

Special attention is given to balancing national defense needs with the protection of constitutional rights. The article analyzes legal mechanisms to prevent abuses during mobilization, including improving procedures for challenging unlawful decisions and strengthening accountability for violations of mobilization laws. The need to enhance cooperation between government institutions, businesses, and civil society to ensure an effective mobilization system under martial law is also highlighted.

Additionally, the impact of information warfare on mobilization is examined. Emphasis is placed on the need to strengthen efforts against disinformation, improve information security, and develop strategies to counter hybrid threats. The article also highlights the importance of legally regulating the rehabilitation of military personnel, their social adaptation, and support for their families.

Key words: special period, mobilisation, national security, military law, territorial defence, social

protection, information security, economic resources, legislative regulation.

Постановка проблеми та її актуальність. У зв'язку з тривалою збройною агресією Російської Федерації мобілізаційні заходи залишаються ключовим механізмом забезпечення національної безпеки України. Однак процес мобілізації супроводжується низкою проблем, зокрема відсутністю чітких соціальних гарантій для мобілізованих та їхніх сімей, неврегульованістю питань мобілізації економічних ресурсів, правовими прогалинами у статусі територіальної оборони, недостатньою протидією інформаційним загрозам та потребою в ефективній системі психологічної підтримки військовослужбовців. Вирішення цих питань вимагає вдосконалення законодавства, розробки ефективних соціально-економічних механізмів підтримки та покращення координації між державними органами й військовими структурами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання мобілізації, національної безпеки та військового права досліджували багато науковців і практиків. Зокрема, у працях українських правознавців та експертів з національної безпеки висвітлюється правове регулювання мобілізаційних заходів та проблеми їх реалізації в умовах воєнного стану. Важливі питання досліджуваної проблеми розглядалися в працях таких вчених, як: С. Полторак, І. Руснак, В. Ваганов, О. Гончаренко, В. Горбулін, О. Кузьмук, Б. Андресюк, В. Богданович, В. Костецький, В. Лішавський, Т. Стукалін, О. Покотило, В. Бойко, О. Устименко, О. Кривенко, Ю. Шемшученко та ін.

Метою цієї статті є аналіз правових та управлінських аспектів продовження загальної мобілізації в Україні у 2025 році, визначення ключових законодавчих прогалин та обґрунтування необхідності їх врегулювання. Дослідження спрямоване на виявлення основних проблем мобілізаційного процесу, зокрема у сфері соціального захисту мобілізованих, мобілізації економічних ресурсів, правового статусу територіальної оборони, інформаційної безпеки та психологічної підтримки військовослужбовців. На основі проведеного аналізу пропонуються рекомендації щодо вдосконалення державного управління у сфері національної безпеки та мобілізаційної політики.

Виклад основного матеріалу. Правовою основою для продовження мобілізації в Україні є Конституція, Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» та відповідні укази Президента. У 2025 році Верховна Рада ухвалила

Закон № 4221-ІХ, яким затвердила Указ Президента про продовження загальної мобілізації [1]. Відповідно до цього закону, мобілізаційні заходи здійснюються з урахуванням воєнного стану та стратегічних оборонних потреб.

Попри наявність законодавчої бази, залишаються проблемні питання, що потребують врегулювання: соціальне забезпечення мобілізованих, мобілізація економічних ресурсів, правовий статус територіальної оборони та інформаційна безпека. Загальна мобілізація охоплює не лише призов громадян, а й мобілізацію економіки та державного управління, проте деякі її аспекти потребують удосконалення.

Виклики 2025 року вимагають посилення соціальних гарантій для мобілізованих, належного фінансування оборонних підприємств та розробки системи психологічної підтримки військових. Вирішення цих питань сприятиме підвищенню ефективності мобілізації та зміцненню національної безпеки України.

У сучасному розумінні мобілізація набула поширення зі створення масових армій, що комплементувалися на основі військової повинності [2]. Карл Клаузевіц, німецький військовий теоретик, у трактаті «Про війну» називав мобілізацію одним із ключових факторів перемоги [3]. Його ідеї залишаються актуальними й сьогодні, коли держави зміцнюють обороноздатність через мобілізацію людських і матеріальних ресурсів.

О. Ю. Савинець визначає адміністративно-правове регулювання мобілізації як організаційно-правовий вплив, що упорядковує та забезпечує функціонування мобілізаційної системи [2]. Це підкреслює важливість вдосконалення законодавчої бази для ефективного управління мобілізацією та посилення національної безпеки. Особливо актуальними є заходи щодо соціальної підтримки мобілізованих, а також фінансування оборонних підприємств, що в умовах війни створює додаткове навантаження на економіку.

Відповідно до ч. 2 ст. 17 Конституції України, оборона, захист суверенітету та територіальної цілісності покладені на Збройні Сили України [10]. Згідно з ч. 1 ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», захист Вітчизни є конституційним обов'язком кожного громадянина, основною формою виконання якого є військова служба [5].

Мобілізація, відповідно до Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», - це комплекс заходів, спрямованих на переведення економіки, органів влади та підприємств

на функціонування в умовах особливого періоду, а Збройних Сил та інших військових формувань - на організацію воєнного часу [6]. Вона може бути загальною або частковою, відкритою чи прихованою [1]. Після Указу Президента України «Про часткову мобілізацію» від 17.03.2014 № 303/2014, затвердженого Законом № 1126-VII, в країні запроваджено особливий стан.

Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» визначає особливий період, як період функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, сил оборони і сил безпеки, підприємств, установ і організацій, а також виконання громадянами України свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і час демобілізації після закінчення воєнних дій [8]. В той же час у ст. 1 Закону України «Про оборону України» зазначено, що особливий період - це період, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій [7]. Як бачимо, в двох діючих законах термін «особливий період» трактується по-різному. При цьому, що таке «відбудовний період», його зміст та граничні терміни законодавець не визначає взагалі [3].

В умовах мобілізації важливу роль відіграє чітке регулювання всіх аспектів цього процесу: від призову громадян до забезпечення роботи підприємств, що займаються виробництвом військової техніки та іншої продукції, необхідної для оборони. Водночас, необхідно приділяти увагу підтримці морального духу громадян і військових, забезпеченню соціальних гарантій для мобілізованих осіб, а також удосконаленню механізмів контролю за дотриманням законодавства під час мобілізації. Оскільки мобілізація є винятковим заходом, що проводиться в умовах загрози національній безпеці або під час війни, необхідно враховувати різні фактори, такі як: ефективність мобілізаційних планів, рівень підготовки військовозобов'язаних, технічна оснащеність армії,

а також взаємодія між державними органами, органами місцевого самоврядування та підприємствами [4].

На сьогоднішній день існує ряд правових і організаційних проблем, які потребують вирішення. Однією з таких проблем є недостатня чіткість і конкретизація законодавчих актів щодо порядку мобілізації, а також визначення прав та обов'язків мобілізованих осіб, включаючи питання соціального забезпечення та компенсації. Більш детальна регламентація цих питань дозволить уникнути правових колізій і підвищити ефективність мобілізаційного процесу [1]. Не менш важливим є питання психологічної підтримки військовослужбовців, адже стрес та моральне навантаження в умовах війни можуть істотно вплинути на ефективність боєздатності. Враховуючи це, необхідно створити спеціалізовані програми психологічної підтримки для мобілізованих, а також для їхніх родин, що допоможе зберегти стійкість особового складу та полегшить адаптацію до умов воєнного часу [2].

Також важливою є проблема вдосконалення комунікаційних систем і інфраструктури для оперативного реагування на загрози. Оскільки мобілізація зачіпає всі сфери життєдіяльності держави, ефективність її проведення значною мірою залежить від інтеграції різних органів влади та організацій, що забезпечують державний оборонний механізм [5].

Для досягнення високої ефективності мобілізації в Україні потрібно вдосконалювати законодавчу та організаційну структуру, створювати більш ефективну систему підготовки і призову громадян, а також забезпечувати необхідну соціальну та психологічну підтримку для мобілізованих осіб. Це сприятиме не тільки зміцненню обороноздатності країни, а й забезпеченню національної безпеки в умовах постійних викликів і загроз [3].

Правова база, яка регулює мобілізацію в Україні, відображає прагнення держави забезпечити належний рівень обороноздатності у випадку надзвичайних ситуацій. Однак, наявні правові норми потребують постійної актуалізації та вдосконалення, щоб відповідати реаліям сучасної війни та національних загроз [6]. Крім того, важливо забезпечити повну мобілізацію не лише військових, але й економічних та соціальних ресурсів країни, що вимагає активної взаємодії між державними органами, підприємствами та громадянами. Успішна мобілізація повинна ґрунтуватися на принципах гнучкості, швидкості та ефективності, що дозволить державі зберегти свою незалежність

і територіальну цілісність навіть у найскладніших умовах [7].

Воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або її окремих регіонах у разі збройної агресії чи загрози державній незалежності. Він передбачає надання державним органам, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування необхідних повноважень для забезпечення безпеки, а також тимчасове обмеження конституційних прав і свобод громадян [8].

Загальна мобілізація є комплексним заходом, що охоплює всі сфери державної діяльності, спрямований на підготовку країни до воєнного часу. Вона включає не лише призов військовослужбовців, а й мобілізацію матеріальних, фінансових та людських ресурсів для зміцнення обороноздатності [9].

Кримінальний кодекс України встановлює відповідальність за ухилення від призову під час мобілізації. Умисне ухилення, злісне невиконання обов'язків або відмова від служби під час особливого періоду караються позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років (ст. 336 ККУ) [9].

Законодавство зобов'язує мобілізованих виконувати свої обов'язки перед державою, оскільки під час війни громадяни несуть не лише правову, а й моральну відповідальність. Водночас важливо враховувати всі обставини справи та рівень правової обізнаності мобілізованих. Організація роботи Територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (ТЦК) має бути чітко налагоджена для уникнення адміністративних помилок і захисту прав громадян [5].

Особливу увагу слід приділити питанням психологічної підготовки та підтримки мобілізованих громадян. Мобілізація не обмежується лише фізичним залученням до війська, але й передбачає значну психологічну та емоційну підтримку, адже участь у воєнних діях може мати серйозні наслідки для психічного здоров'я [2]. Тому важливо створювати ефективні механізми підтримки військовослужбовців та їхніх родин, забезпечувати доступ до психологічної допомоги, зокрема в умовах воєнного часу [1]. На додаток до зазначеного, необхідно враховувати також роль цивільного сектору в умовах мобілізації. Підприємства, установи та організації повинні бути готові до виконання обов'язків в умовах особливого періоду, а також до надання необхідних ресурсів для потреб оборони [8]. Оскільки загальна мобілізація охоплює не лише військові структури, а й різноманітні галузі економіки, ефективне

співробітництво між державою та приватним сектором є також важливим аспектом мобілізаційних заходів [5]. Нарешті, слід зазначити, що ефективність мобілізації напряму залежить від швидкості та гнучкості правових механізмів, що регулюють цей процес [6]. Зважаючи на постійну еволюцію зовнішніх загроз та швидкі зміни в умовах безпеки, необхідно забезпечити динамічне оновлення законодавства, яке має передбачати можливість оперативного реагування на нові виклики [3].

Мобілізація є комплексним процесом, який потребує вдосконалення та адаптації на всіх етапах - від правового регулювання до соціальної та психологічної підтримки [10]. Підготовленість держави до мобілізаційних заходів, належна координація з усіма секторами економіки та ефективне управління ресурсами в умовах особливого періоду є важливими чинниками для забезпечення обороноздатності країни та збереження її суверенітету та територіальної цілісності [7]. Продовження загальної мобілізації в Україні у 2025 році є необхідним кроком для забезпечення національної безпеки [1]. Проте цей процес супроводжується значними викликами, що потребують негайного вирішення.

Питання соціального захисту мобілізованих, мобілізації економічних ресурсів, правового регулювання діяльності територіальної оборони, інформаційної безпеки та психологічної підтримки військовослужбовців залишаються недостатньо врегульованими [4]. Вирішення цих проблем потребує системного підходу та комплексного реформування законодавчої бази [9]. Військовослужбовці, яких мобілізували із порушенням порядку мобілізації, можуть оскаржити такі дії в суді [2]. По-перше, скарги на незаконні дії представників ТЦК, пов'язані із процесом мобілізації, можуть бути в усній формі викладені на гарячій лінії Міністерства оборони. По-друге, скарги на порушення законодавства під час мобілізації подаються керівнику ТЦК. Скарга має містити детальний опис обставин порушення і клопотання про припинення порушення. По-третє, у випадку відсутності належної реакції, незаконні дії, що стосуються мобілізації, можуть бути оскаржені до адміністративного суду [6].

Оскарження незаконної мобілізації в суді є одним із ключових механізмів захисту прав громадян, однак цей процес також має свої труднощі. По-перше, особа, яка вважає, що її мобілізували з порушенням законодавства, повинна надати достатню доказову базу: копії повісток,

медичні документи (за наявності протипоказань до військової служби), довідки про відстрочку або інші документи, що підтверджують порушення її прав. По-друге, важливо правильно обрати юрисдикцію: такі справи розглядають адміністративні суди, адже мобілізаційні дії є рішеннями органів державної влади [7].

Суттєвим викликом залишається швидкість судового розгляду. З огляду на воєнний стан та особливий порядок мобілізації, суди можуть діяти в умовах підвищеного навантаження, що уповільнює ухвалення рішень. Водночас у разі доведення порушень громадянин може домогтися визнання незаконності мобілізації, скасування відповідного рішення та навіть компенсації моральної чи матеріальної шкоди [9].

Ще одним аспектом є правова підтримка мобілізованих. Далеко не всі військовозобов'язані мають достатній рівень правових знань для ефективного захисту своїх інтересів. У цьому контексті важливу роль відіграють адвокати, правозахисні організації та громадські ініціативи, які надають юридичні консультації та допомогу в підготовці позовів. Для забезпечення справедливого мобілізаційного процесу необхідно не лише дотримуватися законодавства, а й створити ефективні механізми його оскарження та правової допомоги військовозобов'язаним. Це сприятиме підвищенню рівня довіри до мобілізаційної політики держави та зміцненню суспільної підтримки заходів національної безпеки [1].

Одним із найбільших викликів мобілізаційного процесу є забезпечення належного рівня соціального захисту військовослужбовців. Хоча законодавство гарантує їм виплати, збереження робочого місця та соціальні пільги, на практиці ці механізми працюють неефективно. Бюрократичні перепони, затримки у виплатах та правова невизначеність щодо підтримки сімей мобілізованих створюють соціальну напругу у суспільстві [2].

Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України відповідно до ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» є конституційним обов'язком громадян України [5]. Військовий обов'язок включає, зокрема, прийняття на військову службу в добровільному порядку (за контрактом), призов на військову службу, проходження служби у військовому резерві [2]. Обов'язки громадян щодо здійснення мобілізаційних заходів визначено Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [6]. Згідно зі ст. 22 цього Закону військовозобов'язані зобов'язані з'являтися за

викликом до військових комісаріатів для постановки на військовий облік та визначення призначення на воєнний час [6]. Шляхом вирішення цієї проблеми може стати створення єдиного цифрового реєстру мобілізованих осіб, який дозволить автоматизувати процес нарахування виплат і соціальних пільг. Крім того, необхідно запровадити систему державного контролю за виконанням соціальних гарантій та посилити відповідальність роботодавців за незаконне звільнення мобілізованих працівників [4].

Фінансове навантаження на економіку країни залишається значним викликом мобілізаційного процесу. Військові потреби вимагають значних ресурсів, а оборонні підприємства стикаються з нестачею фінансування, кадрів та невизначеністю довгострокових перспектив. Для покращення ситуації необхідно розробити механізми компенсації бізнесу, що працює в оборонному секторі, запровадити податкові пільги для підприємств, які забезпечують мобілізаційні потреби, та створити державні фонди для підтримки стратегічно важливих галузей [1]. Ефективна мобілізація потребує не лише організаційних заходів, а й системного реформування управління у сфері безпеки та оборони [3].

Баланс між обороноздатністю держави та дотриманням конституційних прав громадян залишається важливим юридичним викликом [10]. Мобілізаційні заходи можуть обмежувати свободу пересування, право на працю та соціальний захист, що викликає правові дискусії [8]. Зокрема, заборона виїзду військовозобов'язаних чоловіків за кордон має бути пропорційною та обґрунтованою. Оптимальним рішенням є диференційований підхід, що передбачає обмеження лише для осіб, які підлягають першочерговому призову [2].

Існуючі законодавчі акти містять суперечливі положення, що створює підґрунтя для зловживань та корупційних ризиків [9]. Наприклад, законодавство не завжди чітко визначає статус окремих категорій студентів, науковців чи опікунів. Для врегулювання цієї проблеми слід розробити прозорий механізм підтвердження статусу осіб, які мають право на відстрочку, а також уніфікувати процедури ухвалення відповідних рішень. Не менш важливим аспектом є питання соціальних гарантій для мобілізованих. Держава повинна забезпечити належне фінансове та матеріальне забезпечення військовослужбовців, а також правовий механізм їхньої реабілітації та повернення до цивільного життя [7]. Недостатня підтримка може призвести до зростання кількості ухилинь

та недовіри до мобілізаційної політики. Оптимальним рішенням є розробка довгострокових програм соціальної адаптації, реабілітації ветеранів, а також механізмів заохочення добровільного вступу до лав ЗСУ, що зменшить необхідність примусової мобілізації [6].

Правові аспекти продовження загальної мобілізації вимагають системного вдосконалення. Україна має знайти баланс між потребою в мобілізаційних ресурсах та дотриманням прав людини, запровадивши більш гнучкі та прозорі механізми призову. Вдосконалення правових норм, розширення соціальних гарантій та ефективна комунікація держави з громадянами сприятимуть зменшенню суспільної напруги та підвищенню рівня правової визначеності у сфері мобілізації [3].

Вирішення проблем правових аспектів продовження загальної мобілізації в Україні вимагає системного та послідовного підходу, який поєднує модернізацію законодавства, оптимізацію процедур, забезпечення соціального захисту та психологічної підтримки, а також підвищення рівня правової обізнаності громадян. Тільки інтегроване вирішення цих завдань дозволить створити ефективну та справедливую систему мобілізації, що не лише зміцнить обороноздатність країни, а й збереже фундаментальні права громадян у складних умовах воєнного часу. Системна модернізація правової бази, співпраця між державними структурами та активна участь суспільства є ключовими чинниками для досягнення цієї мети [1].

В умовах збройної агресії загальна мобілізація є ключовим інструментом оборони держави. Проте її ефективність залежить від правової бази, яка має забезпечувати оперативність дій та дотримання конституційних прав громадян. Вирішення правових питань мобілізації вимагає комплексного підходу до реформування законодавства, що дозволить збалансувати обороноздатність і соціальну справедливість [2].

Одним із головних викликів є модернізація нормативної бази, яка містить суперечності та ускладнює роботу ТЦК і мобілізованих. Усунення правових колізій та адаптація законодавства до сучасних викликів сприятимуть правовій визначеності. Впровадження цифрового реєстру мобілізованих дозволить автоматизувати нарахування пільг і компенсацій, підвищуючи прозорість мобілізаційних процедур [3].

Важливим аспектом залишається соціальний захист мобілізованих. Мобілізація впливає на сімейне життя, роботу та психологічний стан

громадян. Своєчасні компенсації, збереження робочих місць і програми психологічної підтримки зменшать соціальну напругу та сприятимуть довірі до держави. Створення програм реабілітації та адаптації мобілізованих і ветеранів є необхідним кроком для їх повернення до цивільного життя [5].

Проведення інформаційних кампаній, організація семінарів і консультацій, а також створення доступних ресурсів в Інтернеті дозволять громадянам краще орієнтуватися у законодавстві, що регулює мобілізаційний процес, і своєчасно реагувати на порушення. Таким чином, активна участь громадян у контролі за дотриманням законності під час мобілізації сприятиме підвищенню якості мобілізаційних заходів та зміцненню обороноздатності країни [6].

Інтеграція зусиль міждержавних ресурсів та координація дій між різними рівнями влади також є важливою умовою успішного вирішення правових проблем. Об'єднання зусиль державних установ, органів місцевого самоврядування, підприємств та громадських організацій створить умови для оперативного реагування на будь-які виклики мобілізаційного процесу. Взаємодія всіх суб'єктів дозволить не лише оперативно вирішувати поточні проблеми, а й створювати базу для довгострокового розвитку оборонного потенціалу України [7].

Аналіз нормативно-правових актів, які регулюють мобілізаційний процес в Україні, вимагає уваги до конкретних параграфів та положень, які визначають порядок проведення загальної мобілізації, її етапи та соціальні гарантії для мобілізованих осіб. Закон України № 4221-IX «Про затвердження указу Президента України про продовження терміну загальної мобілізації» (2025) у своїх статтях чітко визначає умови продовження мобілізації, уточнюючи строки та механізми її реалізації в умовах воєнного стану. Зокрема, важливим є пункт 4 цього закону, який визначає, що мобілізація проводиться за рішенням органів місцевого самоврядування в тісній взаємодії з військовими комісаріатами. Актуальність цього положення полягає в забезпеченні оперативного реагування на необхідність зміцнення обороноздатності, а також у створенні юридичної основи для стягнення ресурсів.

Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» (1993) містить правові суперечності, зокрема щодо механізму реалізації компенсацій мобілізованим особам. Відсутність чітких формулювань щодо строків виплат і соціальних пільг ускладнює їх практичне застосування. Також існують проблеми з узгодженням змін до статусу

військовозобов'язаних, що створює правову невизначеність на місцях.

Для вдосконалення правової бази необхідна гармонізація мобілізаційних норм з міжнародними стандартами, що дозволить усунути правові колізії. Запровадження єдиного цифрового реєстру мобілізованих осіб сприятиме швидкому обміну інформацією, зменшенню бюрократії та ефективному моніторингу дотримання прав мобілізованих.

Особливу увагу слід приділити соціальному захисту, зокрема розробці механізмів компенсацій і виплат. Доцільним є впровадження державної програми гарантій для сімей мобілізованих, що передбачатиме підтримку на всіх етапах мобілізаційного процесу. Також необхідно чітко врегулювати процедури реабілітації мобілізованих після служби, що сприятиме їх соціальній адаптації та поверненню до цивільного життя.

Аналіз існуючих нормативно-правових актів, які регулюють загальну мобілізацію, вимагає детального вивчення кожного елементу законодавства, зокрема положень, що стосуються мобілізаційного процесу, соціальних гарантій та прав мобілізованих осіб. Так, в Законі України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» окремі статті містять норми, які визначають порядок, механізм і організацію проведення мобілізації. Однак, на практиці важливим аспектом залишається питання забезпечення ефективного моніторингу за її виконанням, що може бути покращене шляхом вдосконалення контрольних механізмів та прозорості процесів. Законодавчі акти не завжди дають чітке тлумачення таких термінів, як «мобілізаційна готовність» та «стратегічні резерви», що ускладнює розуміння правових норм в умовах воєнного часу.

Правові суперечності в мобілізаційному законодавстві часто виникають через відсутність координації між нормативно-правовими актами. Наприклад, Закон України «Про мобілізаційне забезпечення» регулює фінансування мобілізаційних потреб, однак на практиці існують труднощі з виконанням фінансових зобов'язань. Відкритими залишаються питання правового статусу мобілізованих осіб, їхніх прав, обов'язків та соціальних гарантій під час служби. Окремо потребує врегулювання компенсація для мобілізованих, які виконують критично важливі соціально-економічні функції, зокрема у сфері медицини та освіти.

Необхідно переглянути законодавчі норми, що стосуються соціальних гарантій, виплат та пільг для мобілізованих осіб. Відсутність чітких

механізмів у цьому аспекті ускладнює реалізацію їхніх прав та створює соціальну напругу. Запровадження державної програми забезпечення, яка чітко визначатиме порядок виплат та соціальних гарантій, сприятиме стабільності правового статусу мобілізованих та їхніх сімей.

Покращення процедур реабілітації мобілізованих осіб після служби є важливим завданням. Необхідно створити правовий механізм, що включатиме психологічну, соціальну та юридичну підтримку, сприяючи їхній адаптації до мирного життя, реалізації права на працю, соціального захисту та реінтеграції в суспільство.

Особливу увагу слід приділити забезпеченню прав мобілізованих у віддалених регіонах, де доступ до соціальних послуг та контроль за виконанням мобілізаційних заходів є складнішими. Розширення правових норм та ефективна комунікація між державними органами і мобілізованими допоможуть зменшити правову невизначеність і забезпечити стабільність правового порядку.

Вдосконалення нормативно-правових актів у сфері мобілізації є необхідним для ефективності мобілізаційного процесу та захисту прав громадян. Оновлення законодавства, оптимізація процедур призову, соціальні гарантії та психологічна підтримка сприятимуть створенню справедливої та ефективної мобілізаційної системи. Інтеграція зусиль усіх зацікавлених сторін дозволить Україні зміцнити обороноздатність, зберегти права громадян та посилити свої позиції на міжнародній арені [1].

Висновки. Аналіз правових аспектів загальної мобілізації в Україні засвідчує необхідність вдосконалення законодавчої та управлінської бази, спрямованої на підвищення ефективності мобілізаційних заходів. Виявлені проблеми, зокрема недостатня соціальна підтримка мобілізованих, неузгодженість механізмів економічної мобілізації, правові прогалини у статусі територіальної оборони, інформаційні загрози та психологічні наслідки військової служби, вимагають системного підходу до їхнього вирішення.

З метою усунення цих недоліків доцільно розширити законодавче регулювання мобілізації, зокрема щодо соціальних гарантій для військовослужбовців та їхніх сімей, механізмів фінансування оборонних підприємств та забезпечення належного правового статусу територіальної оборони. Важливим кроком є впровадження сучасних цифрових рішень, таких як єдиний реєстр мобілізованих осіб, що сприятиме прозорості мобілізаційних процесів та оперативному обміну інформацією.

Також необхідно посилити систему психологічної реабілітації військових та адаптації демобілізованих осіб до мирного життя, розширити державну підтримку у сфері медичної та соціальної допомоги. Окрему увагу слід приділити інформаційній безпеці, протидії дезінформації та розробці ефективної комунікаційної стратегії, яка сприятиме підвищенню довіри суспільства до мобілізаційних заходів.

Реалізація цих рекомендацій дозволить не лише підвищити ефективність мобілізації, а й забезпечити захист прав мобілізованих, зміцнити обороноздатність країни та створити більш стійку систему національної безпеки в умовах воєнного стану.

Література

1. Закон України № 4221-IX «Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку проведення загальної мобілізації»» // *Верховна Рада України*. 2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4221-IX#Text>
2. Савинець О. Ю. Теоретико-правові засади адміністративно-правового забезпечення мобілізації Збройних сил України. *Право і суспільство*. 2018. № 3. С. 201-209. С. 203.
3. Валіулліна З. В. Військова теорія К. Клаузевіца в теоретичному дискурсі. *Ефективна економіка*. 2017. № 11.
4. Мобілізація в Україні. Юридичні поради та відповіді на всі питання зібрали правозахисники. Закон і бізнес. 21.03.2022. URL: <https://zib.com.ua/ua/150958.html>
5. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 березня 1992 р. № 2232. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. №27. Ст.385. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>
6. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21 жовтня 1993 р. № 3543. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 44. Ст. 416. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>
7. Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 р. № 1932. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 106. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>
8. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
9. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
10. Конституція України. *Верховна Рада України*; Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Федоренко Е. А.,

orcid.org/0009-0006-8610-2498

слухач Військово-юридичного інституту

Національного юридичного університету імені

Ярослава Мудрого

Шевцов А. Л.,

orcid.org/0009-0008-9204-1681

кандидат наук з державного управління,

професор кафедри загальновійськових дисциплін

Військово-юридичного інституту

Національного юридичного університету імені

Ярослава Мудрого